

Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ

БАЗЯРУК ІННА МИКОЛАЇВНА

УДК 343.359.3

**КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ТА ЗАПОБІГАННЯ КОНТРАБАНДИ В УКРАЇНІ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2013

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Львівському державному університеті внутрішніх справ
Міністерства внутрішніх справ України

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
Сенько Микола Миколайович,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Глушков Валерій Олександрович,
Академія Служби безпеки України,
завідувач спецкафедри № 2;

кандидат юридичних наук, доцент
Медицький Ігор Богданович,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
доцент кафедри кримінального права та кримінології

Захист відбудеться «_4_» жовтня 2013 року о _13.00_ годині на
засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.725.02 у Львівському державному
університеті внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівського державного
університету внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26

Автореферат розісланий «_3_» вересня 2013 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Красницький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Перехід держави до ринкової економіки, лібералізація та активація зовнішньоекономічних зв'язків, посилення міграції спричинили чимало нових процесів, які мають негативні наслідки. Серед останніх – зростання рівня контрабанди. У зв'язку з цим негативним явищем значних збитків зазнають інтереси вітчизняного товаровиробника і порушується нормальний порядок товаровідносин на внутрішньому ринку України та у сфері зовнішньої торгівлі, що, своєю чергою, негативно відображається на розвитку економічних відносин між державами, гальмує входження України до загальносвітового економічного простору. Нелегальне ввезення іноземних товарів зменшує попит на вітчизняну продукцію. Порушується монополія держави на експорт та імпорт певних груп товарів, особливо на ті з них, що виключені із загального товарообігу. Крім того, результати такої злочинної діяльності негативно впливають на суспільні відносини у сфері захисту життя та здоров'я громадян (контрабанда зброї та боєприпасів, ядерних матеріалів і речовин тощо), права громадян у галузі користування культурними надбанням нашої держави та інші інтереси особи.

Кількість і зростання злочинних виявів у сфері незаконного переміщення предметів через митний кордон України, поза митним контролем і з приховуванням від митного контролю пов'язані із неможливістю або небажанням упроваджувати якісно нові заходи боротьби з цим видом злочинності. Так, 2007 року порушено 295 таких кримінальних справ, а 2008 року – 328. Дещо зменшилась кількість порушених правоохоронними органами кримінальних справ про контрабанду¹ (у зв'язку з економічною кризою) 2009 року – 318, але 2010 року кількість порушених справ збільшилась до 377, а 2011 року – знову знизилась до 263.

Серед комплексу невідкладних заходів, необхідних для активізації боротьби з контрабандою, потрібно особливо виокремити проблему вдосконалення кримінологічних і кримінально-правових заходів запобігання злочинності у сфері незаконного переміщення предметів через митний кордон України, а також важливість проведення теоретичних і прикладних досліджень у цій галузі, які відповідають сьогоденню і потребам правозастосовної практики.

Дослідженню комплексу проблем, які пов'язані з удосконаленням кримінально-правових заходів охорони інтересів держави у сфері зовнішньоекономічної діяльності від злочинних посягань, а також аналізу різноманітних аспектів кримінальної відповідальності за контрабанду

¹ Тут і далі під поняттям контрабанди залежно від змісту йдеться про діяння, які є або були кримінально карані на певний момент.

присвячені роботи таких вітчизняних і зарубіжних учених: П. П. Андрушка, О. Ф. Бантишева, Л. В. Багрій-Шахматова, О. І. Бойка, Б. В. Волженкіна, В. М. Володька, В. О. Владимірова, В. О. Глушкова, О. О. Дудорова, М. П. Карпушина, М. Й. Коржанського, М. А. Кочубея, О. О. Кравченко, В. І. Курляндського, П. С. Матишевського, П. П. Михайленка, М. І. Мельника, Ю. Б. Мельникова, А. А. Музики, В. О. Навроцького, С. І. Нікуліна, В. М. Поповича, О. В. Процюка, Л. Ю. Родіної, М. С. Таганцева, В. Я. Тація, Г. Б. Устинова, М. І. Хавронюка та ін.

Контрабанда як склад злочину розглядалась у дослідженнях М. Г. Вороніна, Н. В. Качева, В. М. Колдаєва, М. Б. Крупкіна, В. В. Лук'янова, О. М. Омельчука, Ю. І. Сучкова, Б. І. Тишкевича та ін. Значним позитивним внеском у розробку концепцій боротьби з контрабандою є положення, розроблені в кандидатських дисертаціях С. А. Гадойбоева (1996), Д. Д. Давітадзе (1992), Є. П. Гайворонського (2009), С. О. Сороки (2010) та ін.

Не заперечуючи неабиякий внесок цих учених у дослідження проблем контрабанди, зауважимо, що чимало питань щодо запобігання контрабанді вирішуються суперечливо. Зокрема, це стосується детермінантів контрабанди, особи контрабандиста, його типології, загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів щодо запобігання контрабанді в Україні.

Інтеграційні та демократичні процеси, що останнім часом відбуваються в нашій державі, об'єктивно не могли бути враховані в роботах вказаних науковців. Крім того, попередні дослідження присвячені проблемам кваліфікації економічних злочинів у цілому, або, навпаки, науковці ретельно аналізувати питання незаконного переміщення окремих предметів через митний кордон України, як правило, не розглядаючи в комплексі всі елементи кримінологічної характеристики та запобігання контрабанді в Україні.

Усе вищевикладене, важливість пошуку вирішення проблем соціально-економічних перетворень на загальнодержавному рівні, зміцнення внутрішнього ринку та ЗЕД, захист держави від злочинних посягань, а також нагальна потреба вдосконалення кримінального законодавства й зумовили вибір теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі кримінально-правових дисциплін відповідно до плану науково-дослідної роботи Львівського державного університету внутрішніх справ і теми науково-дослідних і дослідницько-конструкторських робіт «Проблеми реформування правової системи України» (державний реєстраційний номер 0109U007853).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є комплексна розробка кримінологічної характеристики злочинності у сфері незаконного переміщення предметів через митний кордон України та формування на її основі системи запобігання злочинам у цій сфері.

З огляду на окреслену мету дослідження визначено таку низку задач:

- провести історичну розвідку виникнення та розвитку контрабанди в Україні, визначити стан наукової розробки цього питання;
- розкрити кримінологічне поняття контрабанди як виду злочинної діяльності;
- провести кримінологічний аналіз контрабанди в Україні;
- провести кримінологічну характеристику особи, яка вчинила контрабанду;
- з'ясувати причини та умови злочинності у сфері переміщення предметів через митний кордон України, визначити основні з них;
- окреслити основні напрями та засади діяльності щодо запобігання контрабанді в Україні;
- виокремити загальносоціальні та спеціально-кримінологічні заходи запобігання контрабанді в Україні;
- оцінити ефективність останніх змін до статей КК України, в яких передбачена відповідальність за контрабанду;
- розробити пропозиції щодо удосконалення кримінального законодавства та інших нормативно-правових актів, що регулюють діяльність суб'єктів, які здійснюють запобігання контрабанді в Україні.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають у зв'язку з переміщенням предметів через митний кордон України, поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю.

Предмет дослідження – кримінологічна характеристика запобігання контрабанді в Україні.

Методи дослідження обрані відповідно до мети і задач дисертації, з огляду на її об'єкт і предмет. У процесі дослідження застосовано такі наукові методи: історико-правовий, за допомогою якого окреслено основні географічні та політичні передумови виникнення і розвитку контрабанди на території сучасної України, а також становлення інституту кримінальної відповідальності за вчинення злочинів у цій сфері, його залежність від безпосередніх змін економічного та політичного устрою України, їх вплив на подальший розвиток правовідносин у досліджуваній сфері (підрозділ 1.1); герменевтичний, який сприяв розтлумаченню поняття контрабанди як злочину та контрабанди як виду злочинної діяльності, ознак, що визначають ці поняття (підрозділ 1.2); догматичний – застосовано під час аналізу чинного законодавства, яке регулює правовідносини у сфері переміщення предметів через митний кордон України; за його допомогою також визначено об'єктивні та суб'єктивні чинники злочинності у цій сфері (підрозділи 1.2, 2.2, 2.3, 3.3); функціональний, на основі якого визначено завдання та обов'язки державних, правоохоронних, інших уповноважених органів щодо запобігання контрабанді, досліджено

ефективність виконання таких завдань (обов'язків), що дозволило розробити додаткові заходи запобігання цій злочинності організаційно-управлінського та економіко-правового змісту (підрозділи 2.3, 3.1, 3.2); діалектичний, за допомогою якого об'єктивно оцінено ефективність діяльності правоохоронних органів із запобігання контрабанді в Україні (підрозділи 2.1, 2.3, 3.2, 3.3); статистичний та соціологічний – застосовувалися для оцінки основних показників і тенденцій злочинності у сфері переміщення предметів через митний кордон України (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2).

Нормативну базу дослідження становлять Конституція України, чинний Кримінальний кодекс України, інші законодавчі і підзаконні акти, міжнародні правові акти з питань протидії контрабанді.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані Державної митної служби України за 2005–2010 рр., звітність Генеральної прокуратури та Служби безпеки України за 2006–2011 рр. щодо стану, структури і динаміки контрабандної злочинності та осіб, які були засуджені у вказаний період за вчинення злочинів розглядуваної категорії, узагальнення судової практики у кримінальних справах про контрабанду, практика діяльності правоохоронних органів у кримінальних справах цієї категорії (усього вивчено 203 кримінальні справи). Проведено опитування працівників митниці (214 осіб) за спеціально розробленою анкетною.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за характером і змістом розглянутих питань дисертація є першим комплексним дослідженням кримінологічної характеристики, детермінації й запобігання контрабанді в Україні. Проведене дослідження дозволило сформулювати нові наукові положення, які мають важливе значення для правозастосовної практики й виносяться на захист, а саме:

вперше:

– з урахуванням кримінологічної характеристики контрабанди обґрунтовано доцільність виокремлення двох її типів: ситуативна контрабанда та контрабанда як вид злочинної діяльності;

– запропоновано кримінологічне розуміння контрабанди як виду злочинної діяльності, що має транскордонний характер, вирізняється цілісністю, системністю, стійкістю взаємозалежних зв'язків між особою контрабандиста та представниками влади (працівниками правоохоронних органів) з метою незаконного переміщення через митний кордон України певних предметів;

– виокремлено найбільш істотні об'єктивні та суб'єктивні чинники контрабанди як виду злочинної діяльності: об'єктивні – криза у політичних відносинах, недостатній рівень конкурентоспроможності товарів, привілеювання адміністративної відповідальності над кримінальною в частині правозастосування;

суб'єктивні – можливість швидкого незаконного збагачення, висока імовірність уникнення реального покарання за вчинене;

– проведено ранжування детермінантів контрабанди залежно від інтенсивності їх впливу, а саме: економічно-корисливого характеру (надприбутковість такої злочинної діяльності, наявність складної економічної ситуації); політико-соціального характеру (відсутність дієвої програми протидії контрабанді, несприйняття населенням прикордонних територій дієвих заходів протидії контрабанді); особистісно-психологічного характеру (внутрішня готовність значної частини населення до вчинення злочинів заради швидкого збагачення, відсутність морально-психологічної єдності суспільства щодо запобігання проявам контрабанди);

удосконалено:

– концептуальні підходи щодо формування державної політики у системі заходів запобігання контрабанді, основою якої повинна стати державна програма запобігання контрабанді, змістовним наповненням якої мають бути загальносоціальні та спеціально-правові заходи запобігання контрабанді, викладені у положеннях цієї дисертації;

– окремі положення статті 201 КК України, а саме: пропонується на законодавчому рівні виокремити дві форми цього злочину: а) контрабанда товарів (ч. 1 ст. 201 КК України) і б) контрабанда предметів, стосовно яких встановлено спеціальні правила переміщення через митний кордон України (ч. 2 ст. 201 КК України);

– систему організаційного та інформаційного забезпечення запобігання контрабанді, в частині:

– проведення постійної систематизації та аналітичної обробки інформації про злочини та осіб, що вчинили або намагаються вчинити контрабанду;

– посилення митного контролю шляхом модернізації технічного забезпечення підрозділів митниці і забезпечення їх спеціальним устаткуванням для вдосконалення тактичних прийомів виявлення (припинення) контрабанди;

– уведення спеціальних служб таємних митних агентів, формування додаткових контрольних пунктів поза зонами митного контролю, організацію спеціальних груп із особливим статусом;

– координацію спільної діяльності різних служб і відомств із питань запобігання контрабанді;

– проведення роботи з населенням територій, прилеглих до митниць, що охоплює систему заходів із виявлення та запобігання контрабанді, зокрема систему заохочень за повідомлення про факти вчинення контрабанди; підвищення ролі телефонів довіри;

дістали подальший розвиток:

– положення щодо можливостей використання баз даних культурних цінностей у формі єдиного каталогу, доступного не лише митним службам, а й

громадянам, що істотно полегшить діяльність митних органів із обмеження (припинення) відтоку таких цінностей за межі держави;

– розуміння типологічної особливості контрабандиста: особи, яка займається контрабандою на власний страх і ризик, намагаючись вступити у корупційні зв'язки з працівниками митниці безпосередньо перед або під час перетину митного кордону; особи, що займаються контрабандою із залученням корупційних схем і використанням системних зв'язків із представниками влади;

– наукове бачення системи заходів запобігання контрабанді з огляду на корупційну складову. Запропоновано з певною періодичністю проводити ротацію серед працівників митниці та органів, що здійснюють нагляд за їхньою діяльністю; створити інформаційну базу щодо обліку осіб, які систематично порушували митні правила перетину кордону;

– поняття особи злочинця-контрабандиста, під яким слід розуміти сукупність соціально-демографічних, соціально-рольових, психологічних, моральних та інших якостей (характеристик), які певною мірою типово властиві особам, що займались контрабандою і у встановленому законом порядку були визнані винними у вчиненні цього злочину.

Автором розроблено відповідні пропозиції, які можуть бути використані в законодавчій діяльності, а також при виробленні механізму щодо запобігання контрабанді в Україні.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що положення дисертації можуть бути використані:

– у науково-дослідній діяльності – як теоретична основа для подальших наукових розробок проблем кримінологічної характеристики контрабанди як злочину та запобігання її виявам в Україні;

– у правотворчості – для вдосконалення кримінального законодавства України в частині усунення недоліків і внесення відповідних змін до ст.ст. 201 та 305 КК України;

– у правозастосовній діяльності – для удосконалення практики застосування правоохоронними та судовими органами норм Особливої частини КК України, що встановлюють відповідальність за вчинення злочинів у сфері переміщення предметів через митний кордон України, забезпечення єдності щодо розуміння їх змісту, удосконалення діяльності правоохоронних органів із запобігання злочинності у зазначеній сфері;

– у навчальному процесі – під час підготовки відповідних розділів підручників і навчальних посібників, навчально-методичних матеріалів із кримінального права, кримінології; під час викладання курсів (спецкурсів) з кримінального права, кримінології, у науково-дослідній роботі студентів, курсантів і слухачів вищих навчальних закладів України, а також для підвищення рівня підготовки працівників правоохоронних органів.

Особистий внесок здобувача. Сформульовані у дисертації положення, узагальнення, висновки, рекомендації, пропозиції обґрунтовані на підставі особистих досліджень дисертанта у результаті опрацювання та аналізу наукових, нормативних і статистичних джерел.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційної роботи оприлюднені на міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях. Зокрема, окремі теоретичні положення та практичні рекомендації доповідалися на міжнародній науково-практичній конференції «Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення» (м. Львів, 2007 р.), всеукраїнській науковій конференції ад'юнктів, аспірантів, здобувачів «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні» (м. Львів, 2008 р.), звітній науково-практичній конференції факультету з підготовки слідчих (м. Львів, 2012 р.).

Публікації. Основні висновки й положення дисертаційної роботи викладені автором у 5-ти наукових статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях з юридичних наук і в тезах 3-х доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, 3-х розділів що містять 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить – сторінки (з них основний текст – 189 сторінок, список використаних джерел (284 найменування) – 28 сторінок і додатки – 6 сторінок).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету та задачі дослідження, а також його методологічну, теоретичну та нормативну бази; сформульовано основні положення, що виносяться на захист; вказано практичне значення одержаних результатів, наведено дані щодо їх апробації.

Розділ 1 «Загальні засади дослідження контрабанди» складається з двох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Історія становлення та стан дослідження контрабанди у юридичній літературі»* визначено період виникнення контрабанди як злочинної діяльності, виокремлено історичні етапи розвитку контрабанди. Доведено, що контрабанда як певне правове явище була відома з часів, коли державою вперше було введено оподаткування товарів, що ввозяться або вивозяться з іншої держави. Відтак контрабанда як вид злочинної діяльності виникла внаслідок небажання осіб, що торгували, сплачувати митні збори.

Вивчено наукові підходи українських і зарубіжних учених до вирішення проблемних питань кримінологічної характеристики контрабанди та запобігання її вчиненню. Аналіз цих наукових розробок дозволив виокремити низку питань, що не вирішені, та які досі дискусійні. Зокрема, це стосується детермінантів контрабанди, особи-контрабандиста, його типології, загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів запобігання контрабанді в Україні

У підрозділі 1.2 *«Контрабанда як вид злочинної діяльності»* з'ясовано зміст та обсяг поняття контрабанди, в результаті чого визначено місце контрабанди в системі економічної злочинності та виокремлено низку загальних і специфічних ознак, притаманних злочинам у сфері переміщення предметів через митний кордон.

Запропоновано кримінологічне розуміння контрабанди як виду злочинної діяльності, що має транскордонний характер, вирізняється цілісністю, системністю, стійкістю взаємозалежних зв'язків між особою контрабандиста та представниками влади (працівниками правоохоронних органів) з метою незаконного переміщення через митний кордон України певних предметів. Виокремлено специфічні ознаки, притаманні контрабанді як злочинній діяльності. Це, зокрема, транскордонність, цілісність, системність, прив'язаність до певного місця (митного кордону), професійність. На підставі проведеного аналізу розроблено конкретні пропозиції з унесення змін і доповнень до законодавства.

Розділ 2 «Кримінологічна характеристика контрабанди» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Кримінологічні показники контрабанди»* вивчено тенденції розвитку контрабанди як виду злочинної діяльності на підставі аналізу статистичних даних 2006–2011 рр. Відображено рівень злочинності, коефіцієнт злочинності, структуру, динаміку, характер і латентність контрабанди як злочинної діяльності.

У підрозділі 2.2 *«Кримінологічна характеристика особи, яка вчинила контрабанду»* проаналізовано наукові підходи до розуміння поняття «особа злочинця» та його співвідношення з іншими суміжними поняттями. У результаті цього аналізу запропоновано визначення поняття особи злочинця-контрабандиста, яка характеризується сукупністю соціально-демографічних, соціально-рольових, психологічних, моральних та інших рис, що типово притаманні цим особам. Спираючися на результати анкетування працівників митниці, зроблено висновок про те, що особа, яка вчиняє контрабанду, – це чоловік (98%) у віці 25–35 років (64%), з вищою (38%) або середньою (42%) освітою, для якого контрабанда є основним джерелом прибутку (79%).

Обґрунтовано, що осіб, які вчиняють контрабанду, можна поділити на два типи: ті, що займаються контрабандою на власний страх і ризик, намагаючись

вступити у корупційні зв'язки з працівниками митниці безпосередньо перед або під час перетину митного кордону; особи, що вчиняють контрабанду із залученням корупційних схем і використанням системних зв'язків з представниками влади.

У підрозділі 2.3 *«Особливості детермінації контрабанди в Україні»* розглянуто основні наукові підходи до розуміння детермінації злочинів, на підставі яких визначено особливості детермінації контрабанди в Україні. Виділено об'єктивні та суб'єктивні чинники контрабандної злочинності: об'єктивні – криза у політичних відносинах, недостатній рівень конкурентоспроможності товарів, привілеювання адміністративної відповідальності над кримінальною в частині застосування; суб'єктивні – швидкий спосіб незаконного збагачення, висока імовірність уникнення реального покарання за вчинене тощо.

Розділ 3 «Загальні засади запобігання контрабанді в Україні» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Концептуальні кримінологічні засади діяльності щодо запобігання контрабанді в Україні на сучасному етапі»* викладено концептуальні положення щодо запобігання незаконному переміщенню предметів контрабанди через митний кордон України. Доведено, що, незважаючи на вжитий на рівні держави комплекс заходів щодо запобігання контрабанді в Україні, це питання досі актуальне. Вказано на доцільність розширення міжнародних зв'язків України, спрямованих на запобігання контрабанді.

У підрозділі 3.2 *«Загальносоціальні заходи запобігання контрабанді»* виокремлено низку заходів соціально-економічного, соціально-політичного, культурно-виховного, науково-технічного, правового характеру. Окреслено концептуальні підходи до формування державної політики у системі заходів запобігання контрабанді, основою якої повинна стати державна програма запобігання контрабанді, що повинна охоплювати розроблені у цій дисертації загальносоціальні заходи запобігання контрабанді.

Обґрунтовано необхідність застосування таких заходів системно. Відокремлене застосування окремих заходів не сприятиме запобіганню контрабанді в Україні, а, навпаки, може посилити протистояння у суспільстві.

У підрозділі 3.3 *«Спеціально-кримінологічні заходи запобігання контрабанді»* визначено, що спеціально-кримінологічне запобігання злочинності – це комплекс, органічна сукупність, система науково обґрунтованих, необхідних для практики, реально здійснюваних, конкретно визначених, професійно забезпечених заходів невідкладного або тривалого, тимчасового або постійного характеру, спрямованих на недопущення виявів контрабанди в Україні.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження кримінологічної характеристики та запобігання контрабанді в Україні дає підстави зробити висновок, що актуальність проблеми, яка визначена у вступі, повністю підтвердилась під час написання дисертаційної роботи.

У дисертації зроблено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, що полягає в розробці комплексу заходів запобігання контрабанді на підставі аналізу стану й тенденцій злочинності в Україні. Проведене дослідження дозволяє зробити такі основні висновки і внести низку пропозицій щодо покращення діяльності державних органів стосовно запобігання контрабанді та вдосконалення чинного законодавства із цих питань.

Для розвитку теоретичних положень кримінології, подальших наукових досліджень і для навчального процесу мають практично-прикладне значення такі, отримані в дисертації, результати:

1. Дослідження історії становлення контрабанди дозволило з'ясувати, що виникнення контрабанди на території України, як і в країнах Західної Європи, належить до періоду, коли відбувалося зародження єдиного ринку й установа митних зборів. Ці процеси здійснювалися на початку XVII ст. на території Росії (до складу якої в різні часи входила значна частина території сучасної України). Саме в цей період і було визначено контрабанду як злочин.

2. Проведений аналіз стану дослідження довів, що питання про детермінанти контрабанди, поняття та типологію особи-контрабандиста викликає суперечливу оцінку в наукових поглядах кримінологів. Неоднозначним є ставлення до предмета контрабанди та можливості його законодавчого закріплення, не одностайні кримінологи і у визначенні заходів щодо запобігання контрабанді в Україні.

3. На підставі аналізу низки визначень поняття контрабанди з'ясовано зміст та обсяг цього поняття, запропоновано кримінологічне розуміння контрабанди як виду злочинної діяльності, що має транскордонний характер, оскільки вчинення цього злочину пов'язано з переміщенням предметів контрабанди через кордон, вирізняється цілісністю, яка вказує, що контрабанда вчиняється поетапно, утворюючи певний замкнутий цикл, системністю, що характеризує контрабанду як постійну або періодичну діяльність, стійкістю взаємозалежних зв'язків між особою контрабандиста та представниками влади (працівниками правоохоронних органів), за допомогою якої забезпечується прикриття цієї діяльності з метою незаконного переміщення через митний кордон України певних предметів. Виокремлено низку ознак, найбільш притаманних контрабанді як виду злочинної діяльності. Це, зокрема,

транскордонність, цілісність, системність, прив'язаність до певного місця (митного кордону), професійність.

4. Кримінологічний аналіз контрабанди в Україні дав змогу зробити висновок про те, що контрабанда в Україні характеризується періодичністю щодо зростання. Також зазначено про високу латентність цих злочинів.

5. Доведено, що на динаміку контрабанди впливають такі чинники, як зниження рівня виробництва, зростання офіційного і прихованого безробіття, збільшення розшарування населення за рівнем отримуваних доходів, скорочення витрат на соціальну сферу життя суспільства. Наявність цих факторів підтримуватиме суспільну небезпеку на високому рівні переважно в прикордонних регіонах, а також у тих, де взаємовплив позитивних і негативних факторів формуватиметься на користь перших.

6. На підставі проведеного дослідження (анкетування працівників митних органів) та з урахуванням наукових розробок визначено поняття особи злочинця контрабандиста, під яким слід розуміти сукупність соціально-демографічних, соціально-рольових, психологічних, моральних та інших якостей (характеристик), що певною мірою типово властиві особам, що займалися контрабандою і у встановленому законом порядку визнані винними у вчиненні цього злочину. Також виокремлено два основні типи особи злочинця-контрабандиста: ті, що вчиняють контрабанду на власний страх і ризик, намагаючись вступити у корупційні зв'язки з працівниками митниці безпосередньо перед або під час перетину митного кордону; особи, що займаються контрабандою із залученням корупційних схем і використанням системних зв'язків із представниками влади;

7. Контрабандну як злочинну діяльність обумовлює складний комплекс соціально-економічних факторів. До основних із них належать: невирішені питання щодо розподілу державного (а відтак в окремих випадках і митного) кордону, специфічні правила пропуску тощо; стійкість і професіоналізм організованих груп, що займаються контрабандою, зберігаючи в зоні обмеженої досяжності організаторів, що забезпечує її живучість і швидку регенерацію; складність роботи митних органів, що не дозволяє співробітникам контролювати «все переміщуване» через кордон, наявність унікальних зон митного огляду, з наявністю додаткових об'єктивних перешкод для ефективної роботи (пасажирські поїзди, автобуси, і т. д.); недостатня урегульованість іноземного транзиту, що сприяє уявному транзиту, прикриває незаконний експорт товарів (в основному сировинних); низька превентивна функція кримінального закону, пов'язана, зокрема, з практикою призначення судами у багатьох випадках умовного покарання за контрабанду; наявність ділянок державної (митної) межі без належної охорони (велика протяжність, незабезпеченість патрульно-постовими службами митного або прикордонного характеру); наявність окремих видів ресурсів, що переміщуються через кордон і

практично не піддаються достатньому митному контролю, що максимально полегшує діяльність злочинців; превалювання адміністративної відповідальності за незаконне переміщення товарів та інших предметів над кримінальною, і інші причини.

8. До основних заходів запобігання контрабанді належать: усунення наявних правових колізій між митним і кримінальним законодавством шляхом чіткого визначення сутності й змісту всіх юридично значущих понять і розмежування сфери кримінально-правових і митно-правових відносин; сприяння вдосконаленню міжнародного законодавства з питань контрабанди шляхом участі в різних конвенціях, угодах, відпрацюванні механізмів вирішення спірних питань; постійна систематизація, аналітична обробка інформації про контрабанду як злочину діяльність, про осіб, що викликають підозру працівників митних органів, активне використання комп'ютерних технологій, зокрема з метою обміну інформацією; посилення митного контролю шляхом модернізації технічного забезпечення спеціальним обладнанням і вдосконалення тактичних прийомів виявлення (припинення) контрабанди; введення спеціальних служб, таємних митних агентів, формування додаткових контрольних пунктів поза зонами митного контролю, організація спеціальних доглядових груп з особливим статусом; удосконалення та координація спільної діяльності різних служб і відомств з питання запобігання контрабанді (ОВС, СБ, МО і т. д.), розробка універсальних нормативних актів про спільну діяльність, постановка на потік спільних заходів (рейдів) і практичного, і аналітичного характеру (узагальнення даних, обмін досвідом і т. д.); удосконалення роботи з населенням територій, прилеглих до митних кордонів, що охоплює систему, заохочень за повідомлення про факти контрабанди; підвищення ролі телефонів довіри; зміщення центру ваги у впливі на контрабандну злочинність на підвищення ефективності діяльності правоохоронних (зокрема митних) органів; посилення уваги держави до профілактики контрабандної злочинності, ефективності боротьби з нею; поглиблення характеру і ступеня взаємодії митних служб з іншими правоохоронними органами з метою підвищення ефективності запобігання контрабанді; поглиблення науково-теоретичних досліджень питання кримінально-правової охорони суспільних відносин у галузі переміщення предметів через митний кордон.

9. З'ясовано, що для ефективної боротьби зі злочинністю або з окремими її виявами потрібні не тільки кримінально-правові, а й запобіжні заходи – свого роду сукупність інтегрованих за кінцевою метою напрямів удосконалення суспільних відносин на основі розвитку ринкової економіки і демократії з метою поступового обмеження або усунення різноманітних криміногенних явищ, що існують чи виникають у процесі такого розвитку, і породжують або сприяють злочинності (загальносоціальне запобігання), а також недопущення

виникнення злочинної мотивації або розвитку вже розпочатих злочинів на різних стадіях злочинних виявів (спеціально-кримінологічне запобігання).

10. Під заходами загальносоціального запобігання слід розуміти такі економічні, соціальні, політичні, ідеологічні, культурно-виховні, організаційно-управлінські, правові, технологічні та інші за характером і природою реформування, які повинні здійснювати суспільство і держава з метою послаблення й усунення деструктивних явищ і процесів, криміногенних стандартів поведінки, що сприяють злочинності, і посилення чинників, які його стримують.

11. Доведено, що гуманізація кримінальної відповідальності в частині декриміналізації товарної контрабанди не стала ефективним засобом запобігання контрабанді в Україні. Оскільки адміністративно-правові та фінансові санкції не є достатньо вагомим засобом запобігання цьому явищу.

12. Запропоновано авторську редакцію статті 201 КК України, яка передбачає об'єднання ст. 201 та ст. 305 КК України:

«Стаття 201 Контрабанда

1. Контрабанда, тобто умисне переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю товарів у великих розмірах, –

карається

2. Контрабанда культурних цінностей, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, –

карається....

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені за попередньою змовою групою осіб або особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, або вчинені організованою групою, або службовою особою з використанням службового становища, –

караються...».

Водночас проведене дослідження кримінологічної характеристики та запобігання контрабанді в Україні може бути продовжено у напрямі розробки програм протидії контрабанді, з урахуванням регіону, виду товарів, що переміщуються через митний кордон, тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИТСЕРТАЦІЇ

1. Базярук І. М. Економічна злочинність та її ознаки / І. М. Базярук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2008. – Вип. 2. – С. 279–284.

2. Базярук І. Латентність та злочинність у сфері незаконного переміщення предметів через митний кордон України / І. Базярук // Право України. – 2009. – № 7. – С.130–135.

3. Базярук І. Міжнародне співробітництво як один із невід'ємних напрямків боротьби із контрабандою / І. Базярук // Митна справа. – 2010. – № 2(68). – С. 79–83.

4. Базярук І. Об'єктивні та суб'єктивні чинники злочинності у сфері переміщення предметів через митний кордон України / І. Базярук // Вісник прокуратури. – 2009. – № 10. – С. 81–87.

5. Базярук І. М. Ознаки контрабанди як злочинної діяльності / І. М. Базярук // Південноукраїнський правовий часопис. – 2012. – № 3. – С. 194–196.

6. Базярук І. М. Історія митної справи та контрабанди в Україні та світі / І. М. Базярук // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (13–15 квітня 2007 р.), – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2007. – Ч. 2. – С. 12–16.

7. Базярук І. М. Характеристика окремих показників злочинності у сфері незаконного переміщення товарів через митний кордон України / І. М. Базярук // Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні: тези доповідей на Всеукраїнській науковій конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. – С. 5– 12.

8. Базярук І. М. Деякі детермінанти та заходи запобігання контрабанді / І. М. Базярук // Матеріали звітної науково-практичної конференції факультету з підготовки слідчих (23 березня 2012 р.). – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – С. 8–11.

АНОТАЦІЯ

Базярук І. М. Кримінологічна характеристика та запобігання контрабанді в Україні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, 2013.

Дисертація є комплексним дослідженням кримінологічної характеристики та запобігання контрабанді в Україні. У результаті цього дослідження виокремлено два типи контрабанди, що характеризують її як ситуативну, або як вид злочинної діяльності. Запропоновано кримінологічне визначення поняття контрабанди як злочинної діяльності.

Проведено кримінологічну характеристику особи, яка вчинила контрабанду, на підставі чого виокремлено типологічні особливості, притаманні особі контрабандиста, а також найбільш істотні об'єктивні та суб'єктивні чинники контрабанди як злочинної діяльності.

Визначено загальні засади запобігання контрабанді в Україні, які, своєю чергою, поділено на концептуальні, загальносоціальні та спеціально-кримінологічні заходи запобігання контрабанді в Україні.

Ключові слова: контрабанда як вид злочинної діяльності, особа, яка вчинила контрабанду, детермінанти контрабанди, заходи запобігання контрабанді в Україні.

АННОТАЦІЯ

Базярук И. Н. Криминологическая характеристика и предотвращение контрабанды в Украине. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Львовский государственный университет внутренних дел, Львов, 2013.

Диссертация является комплексным исследованием криминологической характеристики и предотвращения контрабанды в Украине. В результате этого исследования выделены два типа контрабанды, которые характеризуют ее как ситуативную, или как вид преступной деятельности. Предложено криминологическое понимание контрабанды как преступной деятельности, которая имеет трансграничный характер, выделяется целостностью, системностью стойкостью взаимозависимых связей между лицом контрабандиста и представителями власти (работниками правоохранительных органов), с целью незаконного перемещения через таможенную границу Украины определенных предметов.

Проведена криминологическая характеристика лица, которое совершило контрабанду на основании чего выделены типологические особенности присущие лицу контрабандиста. Выделены наиболее существенные объективные и субъективные факторы контрабанды как преступной деятельности, в частности: объективные факторы – кризис в политических отношениях, недостаточный уровень конкурентоспособности товаров, преимущественность административной ответственности над уголовной в части правоприменения; субъективные факторы – возможность быстрого незаконного обогащения, высокая вероятность избежания реального наказания за совершенное.

Определенно общие принципы предотвращения контрабанды в Украине, которые в свою очередь разделены на концептуальные, общесоциальные и

специально-криминологические мероприятия предотвращения контрабанды в Украине. Отмечено концептуальные подходы относительно формирования государственной политики в системе мероприятий предотвращения контрабанды, основой которой должна стать государственная программа предотвращения контрабанды, содержанием наполнением которой должны стать общесоциальные и специально правовые мероприятия предотвращения контрабанды, изложенные в положениях данной диссертации. Предложена система мероприятий предотвращения контрабанды, учитывая коррупционную составляющую: с определенной периодичностью проводить ротацию среди работников таможни и работников органов, которые проводят надзор за их деятельностью; создать информационную базу относительно учета лиц, которые систематически нарушали таможенные правила пересечения границы.

Ключевые слова: контрабанда, как вид преступной деятельности; лицо, которое совершило контрабанду; детерминанты контрабанды; мероприятия предотвращения контрабанды в Украине.

ANNOTATION

Bazyaruk I. M. Criminological Characteristics and Smuggling Prevention in Ukraine. – Printed as manuscript.

The thesis for the scientific degree of Candidate of Law in speciality 12.00.08 – criminal law and criminology; criminal and executive law. – Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, 2013.

The thesis is a complex examination of criminological characteristics and smuggling prevention in Ukraine. As a result, two types of smuggling that characterize it as situational or as a type of criminal activity, are determined. The criminological definition of smuggling as criminal activity is suggested.

The criminological characteristics of a person who committed smuggling is completed. On this ground, the typological features immanent for a smuggler are distinguished. The most essential objective and subjective factors of smuggling as criminal activity are discriminated.

The general principles of smuggling prevention in Ukraine are determined. They are divided into conceptual, general and social, special and criminological measures of smuggling prevention in Ukraine.

Key words: smuggling as a type of criminal activity, a person who committed smuggling, determinants of smuggling, measures of smuggling prevention in Ukraine.